

Jaarverslag 2023

Stichting **Bodemzicht**
klimaatboeren voor het leven

Inhoud

Woorden vooraf

Stichting & Boerderij Bodemzicht

Stichting Bodemzicht

Reflectie

Financieel overzicht

Doelen en opbrengsten van 2023

Organisatie

Demonstratieboerderij

Onderzoek

Leerplek

Netwerk

2023 in vogelvlucht

Bezoek(ers)

Onze online gemeenschap

Onze etende gemeenschap

Reacties van pakkethouders

Grondgebonden partners

Doelen voor 2024

Dankwoord

Woorden vooraf

“When the leaf falls and hits the ground, some may see an end to a life, but what is really happening is the beginning of a whole cycle: of rebirth, of regeneration, of decomposition.”

– Giuliana Furci

Regeneratie

Het doorlopend vergroten van het levensdragend vermogen van een plek. Het centraal stellen van leven in elke keuze die je maakt.

“I do not allow myself to be overcome by hopelessness, no matter how tough the situation. I believe that if you just do your little bit without thinking of the bigness of what you stand against, if you turn to the enlargement of your own capacities, just that itself creates new potential.”

— Vandana Shiva

Bodemzicht

Stichting

Stichting Bodemzicht verspreidt en versnelt het regeneratieve ‘denken en doen’ in Nederland en Europa. Dit doet de stichting door regeneratieve boeren op te leiden, maar ook door kennis en inzichten te delen via rondleidingen, cursussen, open dagen, residenties, lezingen, onderzoeken en in communicatie. Stichting Bodemzicht steunt daarnaast ook Boerderij Bodemzicht in eenmalige ontwikkelkosten. Samen met vele partners werkt Stichting Bodemzicht aan de vraag “Hoe bouwen we een regeneratieve samenleving?”

Boerderij

Boerderij Bodemzicht is een regeneratieve boerderij op 5 hectare vlakbij Nijmegen met een ‘no-dig market garden’, een agrobosbouw systeem en kipmobielen. Boerderij Bodemzicht laat zien dat klimaatboeren voor het leven mogelijk is én dat je daar als boer ook een goed inkomen uit kunt halen. De boerderij demonstreert dat regeneratieve landbouw een realistisch alternatief is voor de huidige landbouw.

Missie

Stichting Bodemzicht wil de transitie naar een regeneratieve (agri)cultuur in Nederland en Europa versnellen.

Stichting Bodemzicht onderzoekt, toont en deelt hoe regeneratieve principes bijdragen aan een stabiel klimaat, bloeiende biodiversiteit en betekenisvolle gemeenschappen. Stichting Bodemzicht versnelt de regeneratieve transitie door innovatieve ecologische inzichten te koppelen aan praktische regeneratieve (agri)cultuurprogramma's in onderwijs, onderzoek en communicatie.

Stichting Bodemzicht

In het laatste jaar van samenwerking met Boerderij Bodemzicht en Landgoed Grootstal, vormde Stichting Bodemzicht in 2023 een leerplek voor iedereen. Voor generiek en specifiek geïnteresseerden, voor buurtbewoners en verre reizigers, voor aspirant-agrariërs en gevestigde boeren die het stuur om (en de ploeg weg) willen gooien. Dankzij de vruchtbare samenwerking met onze partners kunnen we elke dag weer onderzoeken hoe we ons dusdanig kunnen verbinden met onze omgeving zodat we onszelf misschien, op een dag, weer inheems kunnen noemen.

Reflective

“Whether we and our politicians know it or not, Nature is party to all our deals and decisions, and she has more votes, a longer memory, and a sterner sense of justice than we do.”

– Wendell Berry

Wel in eten geïnteresseerd zijn, maar niet in de productie van ons voedsel is een absurde situatie. Ook dit is een constatering van Wendel Berry, Amerikaanse romanschrijver, dichter, essayist, milieu activist, cultuurcriticus en boer. Gelukkig is de vraag hoe we op een gezonde en duurzame manier gevoed kunnen worden niet meer weg te denken uit het maatschappelijk debat. Men kan zelfs constateren dat de ontwikkelingen en initiatieven op het gebied van regeneratieve land- en tuinbouw zich in hoog tempo ontwikkelen. Transitie naar andere waarden in onze huidige cultuur is noodzakelijk en urgent in het aanzicht van de nog altijd bestaande degradatie van de kwaliteit van water, aarde en lucht en van onze biodiversiteit. We kunnen niet langer wachten.

Stichting Bodemzicht heeft zich ook in 2023 zich met elan voor deze urgente transitie ingezet, zoals blijkt uit dit jaarverslag. 2023 bleek voor Stichting Bodemzicht een vruchtbaar, maar ook turbulent jaar. Niet alleen wat betreft de productie van voedsel, de aanplant van vele vrucht- en noten dragende bomen en struiken, het opleiden van een nieuwe generatie boeren, de toenemende belangstelling geuit in het toekennen van prijzen en de vele samenwerkingen op het gebied van onderwijs, kunst en wetenschap. De groei van netwerken nationaal en internationaal kreeg vorm in de lancering van de Regeneratieve School en de digitale cursus 'Introductie in Regeneratieve Landbouw'.

We kozen er als Stichting in 2023 voor om onze focus te leggen op onze organisatiestructuur en de bestaande doelen voor de lange termijn te evalueren en herformuleren. Daartoe werd het team uitgebreid. Het toewerken naar onze lange-termijn plannen heeft ook geresulteerd in onverwachte koersveranderingen in onze samenwerking met Landgoed Grootstal. Uiteindelijk resulteerde dat in de beslissing de prachtplek Bodemzicht op een ander locatie te laten voortbestaan met meer armslag, en meer mogelijkheden tot ontwikkeling. Aan de beginjaren op Grootstal zal altijd met liefde worden gedacht.

Wij zijn enorm dankbaar voor alle steun die de Stichting heeft mogen ontvangen. Dat heeft moed en geloof gegeven visie en doelstellingen te kunnen en mogen nastreven en verwerkelijken in deze complexe en veeleisende tijd. Stichting Bodemzicht blijft haar bijdragen leveren aan de groei en impact van de regeneratieve cultuur. We wensen dat velen zich met ons blijven verbinden.

Het bestuur van Stichting Bodemzicht

Erik de Jong, voorzitter, Mark Aink, penningmeester en Bonnie Chopard, secretaris

Bewogen jaren zetten in beweging

In 2023 heeft Stichting Bodemzicht gekozen om haar focus te leggen op haar organisatiestructuur en op het (her)evalueren en (her)formuleren van haar doelen op de lange termijn. Dit impliceert een minder grote tijdsinvestering in publiciteit en media-uitingen en een vergrote tijdsinvestering in het evalueren van interne processen, samenwerking, lopende projecten en mogelijke doorontwikkelingen.

Stichting & Boerderij Bodemzicht viel dit jaar ook weer in de prijzen. Zo kregen we van onze Vlaamse burens vanuit het overheidsinitiatief Grond+Zaken de Bodemschap toegekend en ontving onze coördinator Anne van Leeuwen van Springtij de Wubbo Ockels Nova Zembla prijs, welke jaarlijks wordt uitgereikt aan jong talent vol potentie om een bijdrage aan een duurzame wereld te blijven leveren. In haar speech besprak Anne haar innerlijke conflict tussen enerzijds dankbaarheid voor erkenning en belangstelling, en anderzijds de tegenstrijdige aard van de ondernemingen van sommige samenwerkingspartners van Springtij. Anne gaf de prijs terug met een tijdslot:

“Het was lastig om op een podium voor 900 mensen te zeggen dat je je én zwaar vereerd voelt én te ongemakkelijk om nu de prijs aan te nemen. Maar het was een aanmoedigingsprijs die ik won, en ik denk dat anderen misschien nu meer aanmoediging nodig hebben dan ik. Over vijf jaar ga ik opnieuw naar de lijst met partners kijken. Als ik mij dan met trots vervuld voel dat deze organisaties betrokken zijn - of dat nu huidige organisaties zijn die veel werk verzet hebben of andere organisaties- dan spring ik met liefde op de boot en kom ik de prijs alsnog ophalen.” Aldus Anne.

“Since our break with nature came with agriculture, it seems fitting that the healing of culture begin with agriculture, fitting that agriculture take the lead.”

– Charles Massy

De opname van Anne’s speech bij Springtij werd meer dan 1.000 keer bekeken op YouTube en werd niet alleen belicht door Springtij zelf, maar ook door verschillende andere partijen en kanalen. Ook Anne’s reflectie op de uitreiking werd breed gelezen, besproken, gedeeld en gewaardeerd.

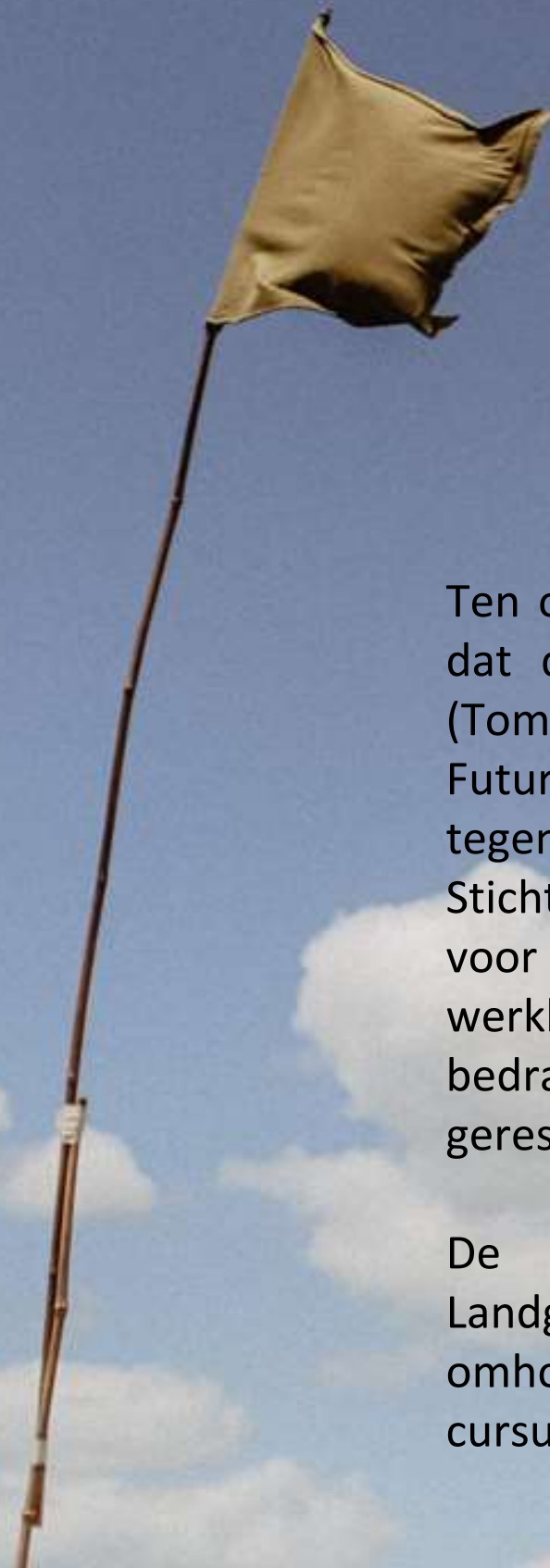
	2023	
	Eindsaldo (Debet)	Eindsaldo (Credit)
Balans		
Investeringen Landschap Bodemzicht	10,687.26	
Investeringen Werkstation	48,212.64	
Investeringen Residentie	2,196.80	
Afschrijving gebouwen		9,442.62
Afschrijving Landschap		3,637.77
Afschrijving Residentie		895.37
Onverdeeld resultaat		78,347.15
NLO5 TRIO 0320 1650 35	114,109.02	
Debiteuren	3,527.89	
Nog te betalen kosten		16,673.69
Vooruit ontvangen bedragen		7,200.00
Totaal: Resultaat		62,537.01
Totaal: Balans	178,733.61	178,733.61

Financieel overzicht

Winst & Verlies

Werk Derden	1,521.98	
Coördinatie kosten	27,658.76	
Werk Kijken met Pen	30,097.50	
Werk Resonant Futures	14,770.00	
Vrijwilligersvergoeding	1,800.00	
Kosten team	1,065.20	
Afschrijvingskosten gebouwen	3,266.68	
Afschrijvingskosten landschap	3,090.85	
Afschrijvingskosten Residentie	439.36	
Inrichting landschap Bodemzicht	603.35	
Kosten cursussen - catering	4,073.73	
Kosten cursussen - docenten	14,520.00	
Kosten cursussen - huur	14,157.00	
Kosten cursussen - diverse kosten	277.67	
Kantoorkosten	592.23	
Verkoopkosten	588.21	
Evenementen	180.00	
Algemene kosten	2,376.13	
Verzekeringen	648.42	
Bankkosten	284.04	
Giften aan derden	265.35	
Compensatie COA		20,553.83
Opbrengsten digitale cursus		14,412.70
Opbrengsten Rondleidingen individueel		7,245.11
Opbrengsten Rondleidingen bedrijven		4,950.00
Opbrengsten Short courses		7,950.00
Opbrengsten Long courses		46,408.00
Opbrengsten Consultancy		4,050.00
Opbrengsten Giften		1,853.83
Stichting de Roeper & Vivace		35,000.00
IONA stichting		42,060.00
Opbrengsten catering		330.00
Resultaat	62,537.01	
Totaal: Winst & Verlies	184,813.47	184,813.47

Ten opzichte van het boekjaar 2022 zien we dat de kosten voor een extra werknemer (Tom Kiggell, onder de naam Resonant Futures) erbij gekomen is in 2023. Hier tegenover staat een extra bijdrage van Stichting LifeTree Fund en de Iona Stichting voor het mede financieren van deze werkkraft in 2023 (een groot deel van dit bedrag gaat mee naar 2024 en is gereserveerd voor een project).

De kosten voor het huren van het Landgoedlab op landgoed Grootstal zijn omhoog gegaan in 2023, waardoor voor de cursusdagen hogere kosten zijn gemaakt.

Financiële overdenking

Daarnaast zien we – ondanks een jaar waarin we het qua activiteiten en evenementen – rustiger aan hebben gedaan, ook een bescheiden groei in inkomsten. De nieuwe online cursus ‘Introductie regeneratieve landbouw’ brengt voor het eerst 14000 euro aan inkomsten binnen in samenwerking met Food Hub. De opbrengsten ‘short courses’ zijn lager, want deels vervangen door de online cursus. Er is meer opbrengst vanuit rondleidingen, ondanks dat er minder rondleidingen gegeven zijn. Dit komt omdat de rondleidingen in 2023 beter bezocht werden en er iets meer bijdrage is gevraagd. Verder is een duidelijke groei in het rondleiden op maat van bedrijven, ngo’s en overheidsinstanties met interesse in regeneratieve landbouw ten opzichte van 2022 (inkomsten ruim verdubbeld). En er is meer opbrengst binnengekomen voor regeneratief advies op maat.

Er werd ook een investering in het landschap gedaan om de ecologische verstoring, die een neveneffect was van de aanleg van een noodopvang in de ecologische corridor van Malden, te mitigeren. Daarnaast diende hierdoor ook een nieuw bewateringssysteem aangelegd te worden. De compensatie die het COA hiervoor beschikbaar maakte staat ook op de winst- en verliesrekening.

Doelen en opbrengsten van 2023

Programma's maken met vertrouwde partners en nieuwe partijen, publieke rondleidingen en tours op maat, teamdagen en cursussen, evenementen op de boerderij en erbuiten... Ook in 2023 waren we weer druk in de weer. We nemen je graag mee in de doelen die we in 2023 voor onszelf stelden en hoe we deze navigeerden.

Organisatie

✓ Het team uitbreiden met een derde teamlid

In 2023 werd zo goed als mogelijk gewerkt aan een lange-termijn plan voor Stichting Bodemzicht. Binnen dit plan hoorde ook een derde teamlid thuis, om de veerkrachtigheid van het team te versterken en ons bereik nog verder te vergroten. Er ontbrak een administratieve kracht met liefde voor wetenschappelijk onderzoek in ons midden. We schreven een plan en urenindeling voor een nieuwe collega en ontvingen een donatie van de Iona Stichting om ons plan te realiseren. Na prachtige sollicitatiegesprekken met een groep geschikte kandidaten kwamen wij uit bij Tom Kiggel. Na een periode van inwerken is ook hij nu in onze organisatie geland!

✓ Een uitgebreid lange termijnplan voor de stichting

Het toewerken naar onze lange-termijn plannen heeft ook geresulteerd in onverwachte koersveranderingen in onze samenwerking met Landgoed Grootstal. Tijdens ons streven naar het realiseren van een fondsenwervingsactie voor een open veldkeuken op de boerderij, bleken de ambities en het urgentie gedreven tempo van Stichting Bodemzicht niet werkbaar binnen een landgoedmodel. Plannen voor culturele verdienmodellen die financiële zelfstandigheid van de stichting zouden bewerkstelligen, konden niet tijdig ontwikkeld worden. Daarom werd na lang overleg de verdrietige conclusie getrokken dat we niet langer op de goede plek zaten. Dit impliceerde dat Boerderij & Stichting Bodemzicht een nieuwe landingsplek moest vinden – een zoektocht waar we direct hard mee aan de slag zijn gegaan. Dit ging tevens gepaard met het schrijven van een nieuw plan voor de korte, middenlange en lange termijn.

Organisatie

✓ Nieuwe communicatiestructuur voor de stichting opstellen

Tom heeft zich met zijn verse blik in de organisatie ontfermd om een interne digitale communicatiestructuur. Het -mailsysteem is vernieuwd en geoptimaliseerd om een gestroomlijnde workflow binnen de gedeelde inbox van ons team mogelijk te maken. Dit werd geïnspireerd door de Stack Methode, ook het stroomlijnen van het plannen en voltooien van taken in onze agenda op orde houdt.

✓ De status 'zoöp' verkrijgen

Op 24 november werd Bodemzicht officieel ingehuldigd als een Zoöp, samen met De Ceuvel en Kunstfort bij Vijfhuizen! Zoöp is de titel van een organisatie-model voor samenwerking tussen mensen en meer-dan-menselijk leven dat de belangen van alle 'zoë' (oud Grieks voor 'leven') in acht neemt in besluitvorming. Dit wordt gedaan door een Spreker voor de Levenden uit te nodigen in het bestuur van de organisatie. De Spreker voor de Levenden vertegenwoordigt en treedt op als adviseur, docent en bestuursadviseur van de organisatie.

Jannemarie de Jonge, die Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving is, heeft ermee ingestemd om de Spreker voor de Levenden te zijn voor Stichting Bodemzicht. Het initiële opgestelde plan was gebaseerd op de context van Landgoed Grootstal, maar met de verhuizing naar Lenteland boerderij 't Gagel zullen we dit plan aanpassen en doorontwikkelen, met als doel om barrières voor startende regeneratieve boeren, zoals wonen op het land, te tackelen.

Demonstratieboerderij

We zagen sneeuw dooien en zo werd het derde groeiseizoen op Boerderij Bodemzicht geopend. We voegden een verdieping toe aan onze torenvalkkast, waarna deze voor het eerst in gebruik genomen werd door een koppel (wel nog alleen als liefdesnest). De dassen in ons veld breidden hun territorium langs ons veld wederom uit. We zochten balans voor de muizenpopulatie in de kas met onze zaailingen, we kregen een knuffelige boerderijkat. We zagen de grootste King Stropharia paddestoel in de tuin verschijnen die we ooit zagen. We aten de eerste rozen van ons land. We proefden voor het eerst onze bodem, die na jaren werk eetbaar zou moeten zijn. We lagen in het veld en luisterden naar de krekelkoren, de roepende uilen, de schelle grasmussen, de roep van de witte buizerd, de melodie van zwarte roodstaarten en zwartkoppen, de brommende meikevers. We verwelkomden de bonte vliegenvanger en de barmsijs. Voor het eerst luisterden we met een microfoon naar het leven in onze bodem, naar het plakkerige, vastberaden, knagende, tikkende, krioelende, kruipende leven onder onze voeten.

C Het aanleggen van poelen voor Boerderij Bodemzicht

De lente bracht ons de eerste bloesems in onze bomen. De zomer bracht ons de eerste vruchten. De vroege winter bracht ons spectaculair dansmuggenballet boven ons veld. De hoeveelheid leven neemt elk jaar toe, we zien onze visie voor het landschap in ons veld tot leven komen. In 2022 vonden we donateurs die de aanleg van een grote poel in het veld willen bekostigen, waarmee we onze waterhuishouding nog verder kunnen doorontwikkelen en de amfibieën gemeenschap een warm welkom kunnen heten in het veld.

- ✓ Opties verkennen voor een gemeenschapsruimte en veldkeuken op Boerderij Bodemzicht

We streefden dit jaar ook naar het zelfstandig financieren van een groot deel van de salarissen door fondsen te werven voor de realisatie van een veldkeuken en gemeenschapsruimte op de boerderij. Door hier chefs residenties, verbindende regeneratieve themadiners, groepsontvangsten en een nieuwe fermentatiecultuur te kweken, zouden we zelfvoorzienende inkomsten kunnen realiseren.

Dit jaar werd gekenmerkt door de komst van een noodopvang voor 800 vluchtelingen direct naast onze boerderij. De menselijke gemeenschap die zich op dagelijkse basis op deze plek bevond, steeg van 21 naar 821 mensen, wat een grote sociale en ecologische impact met zich meebracht. Voor 800 mensen werd een schampere opvang uit de grond gestampt waar zij met minimale middelen en voorzieningen tijdelijk onderdak kregen.

We besteedden in 2023 zoveel tijd als we konden aan het verwelkomen en betrekken van de nieuwe menselijke gemeenschap op onze plek. Helaas liep dit parallel aan een traject van raadsbijeenkomsten, hoorzittingen en zelfs overleg met de gedeputeerde staten omdat de locatie van de opvang in strijd is met gemeentelijke toezegging om zorg te dragen voor de ecologische corridor waar deze zich in begeeft.

Het verlies van vertrouwen in politiek handelen werd tijdens deze processen helaas in de hand gewerkt door overheidsorgaan COA. Gemaakte afspraken werden regelmatig niet nagekomen en (bouw)processen met grote impact op het landschap werden veelal niet afgestemd. Hierdoor werd er grote ecologische schade aan het gebied toegebracht en kwam het landgoed, en ook boerderij Bodemzicht, in het hoogseizoen met een onverwachts watertekort te zitten - met schade tot gevolg. Buurtbewoners en ondernemers werden tegenover 800 hulpbehoevende mensen gezet, waarmee de suggestie werd gemaakt dat de belangen van de één de belangen van de ander uitsloten. In werkelijkheid stonden er 821 mensen die allen belang hebben bij goed georganiseerde en vormgegeven opvang voor vluchtelingen én een gezonde ecologie. Hier bleek wederom het belang van aandacht voor sociale regeneratie.

Demonstratieboerderij

☑ Nieuw bodemprofiel maken

Begin dit jaar zagen we op de slechtere stukken met minder florerende vegetatie dat de levende bodem van 30 naar 35 cm gegroeid was. Maar er viel ons ook iets anders op: het onderscheid in het bodemprofiel tussen de A-horizont en de B-horizont is steeds moeilijker te maken omdat deze steeds donkerder kleurt. Dit komt waarschijnlijk doordat zich meer organische stof en leven in deze bodemlaag bevindt. De diepere doorworteling (nu tot 80 cm) lijkt hierop voor te sorteren.

Onderzoek

Later in het jaar stuiten we helemaal op een verrassing. Waar we eerder op topplekken een levende bodem van maximaal 40 cm maten, zien we hier nu duidelijk bodemvorming tot 80 cm diep! Het lijkt er sterk op dat de eerdere B-horizont tot levende bodem verwordt. Het onderscheid in kleur is hier niet meer te maken. En opvallend: daaronder zien we een nieuwe B-horizont ontstaan van 80 tot 120 cm diep, voordat we de zandlaag raken.

Onderzoek

✓ Standaarden formuleren voor het toelaten van onderzoekers op Boerderij Bodemzicht

We hebben een richtlijn geformuleerd voor onderzoekers om te kunnen bepalen of hun onderzoek op Boerderij Bodemzicht verricht kan worden. Hierbij is de leidraad de regeneratieve integriteit van het onderzoek, alsook de wederkerigheid van de eventuele samenwerking. Zo vragen we de onderzoeker om na te gaan hoe diens onderzoek bijdraagt aan de regeneratieve transitie – zowel op ecologisch, economisch alsook op sociaal vlak. Ook vragen we hen om een constructie te vinden waarbij er bij datagedreven onderzoek meerjarige uitgevoerd kan worden, aangezien dit voor regeneratieve landbouw cruciaal is om conclusies te kunnen trekken.

Onderzoek

Onderzoek

In 2023 breidden we onze samenwerking met kunstenaars en jonge wetenschappers rondom het programma Bodemleven uit, deels met bestaande en deels nieuwe deelnemers. Weer andere deelnemers kwamen eenmalig aanhaken om te werken aan een specifiek project.

Kunstenaar en wetenschapper dr. masharu kwam voor een eerste experiment voor diens project 'Compost as Superfood' op Boerderij Bodemzicht langs om van overgebleven gewassen uit de No-Dig Market Garden eetbare compost te maken. Hierna is die deel geworden van het team om de komende jaren binnen programma Bodemleven verder te werken aan dit kunstproject.

Sanne Vaassen werkt o.a. aan het weergeven van een nieuwe tijdsbeleving door de (veranderende) kleuren van een landschap. Helen Weeres werkte samen met Sanne Vaassen aan het vormgeven van een ritueel waarin de zoektocht naar taal voor onze bodem en onze onlosmakelijke verbondenheid hiermee verkend kan worden.

Berlijns audiocollectief KlingKlangKlong kwam naar Boerderij Bodemzicht om samen bodemgeluiden op te nemen, waarmee de interactieve installatie Singing Soil voor het Schemerlicht Festival werd gemaakt. Špela Petrič experimenteerde verder met de nodige technologie om de 'datafication of care' te verkennen. Met kunstenaars Leonie Brandtner en Christine Hvidt werd de basis gelegd voor verdere samenwerking in de komende jaren.

Onderzoek

Op het wetenschappelijke vlak werd het team uitgebreid met de collega's van Rosa Boone uit de Plant Microbe Ecology (PME) research group van de Radboud Universiteit. Zo zijn Janna Barel, Bjorn Robroek en Yvet Telgenkamp ook aangesloten. Ook Marjolein Oele van de afdeling Filosofie van Geesteswetenschappen heeft zich bij het team gevoegd.

Onze excursies brachten ons dit jaar met het team Bodemleven op naar het mijnlandschap van de ENCI-groeve en het atelier van Sanne Vaassen in Maastricht. Ook gingen we op bezoek bij de afdeling van Plant Microbe Ecology op de Radboud Universiteit om de onderzoekslabs en -kassen te verkennen.

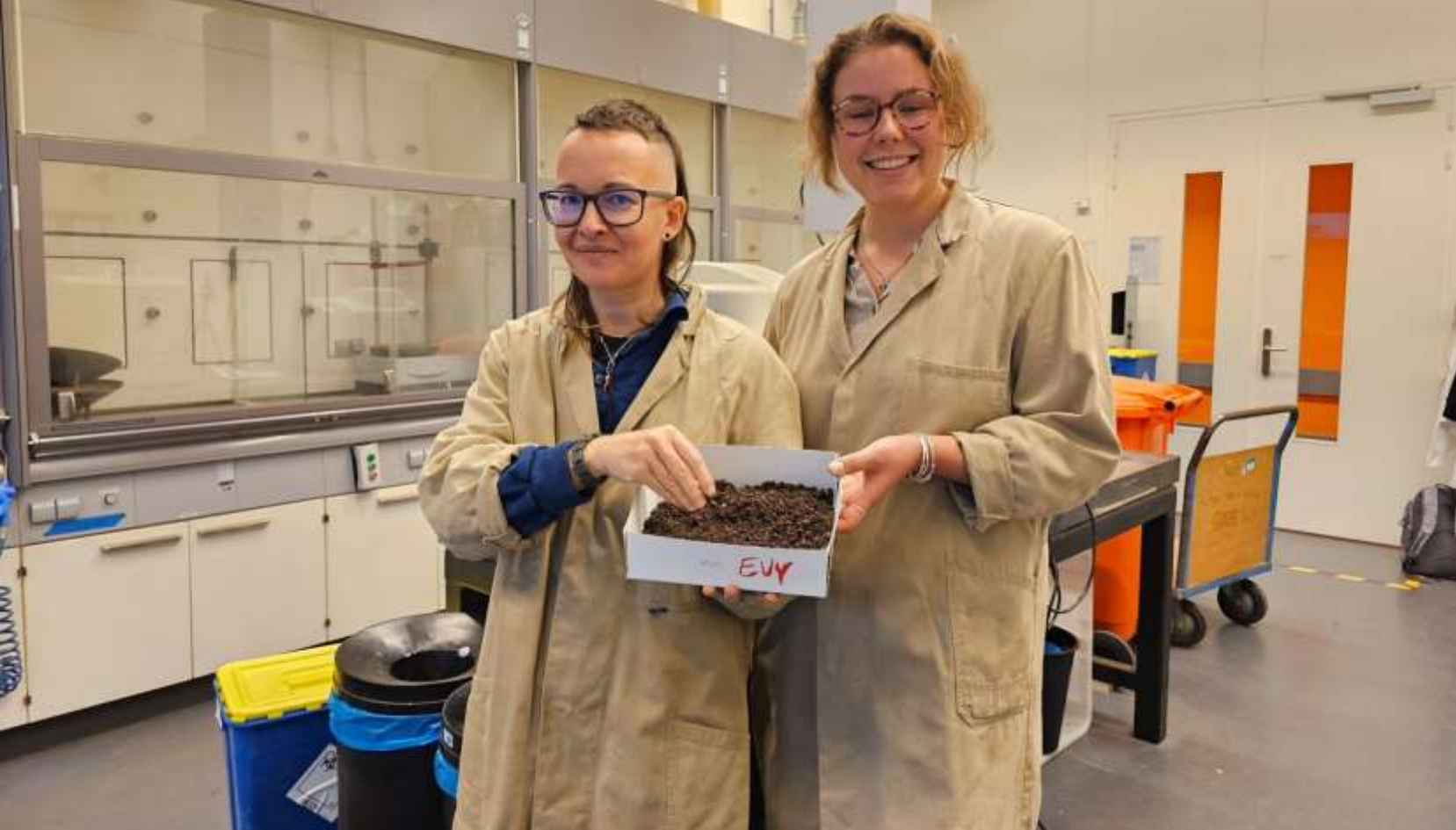
Ook organiseerden we weer prachtige evenementen die op het snijvlak van kunst en wetenschap liggen, zoals het (On)menselijk Adviesbureau, waarbij bezoekers middels verschillende workshops van Sprekers voor de Levenden hun meer-dan-menselijke relaties konden verkennen. Hierbij kwamen ook kunstenaarscollectief De Onkruidenier, wetenschapper en kunstenaar dr. masharu, documentaire- en programmamaker Rik van der Linden en biobased architect en tevens secretaris van Stichting Bodemzicht Bonnie Chopard bijdragen.

De Bioscoop organiseerden we dit jaar twee dagen op rij, met een prachtig programma samengesteld in samenwerking met Inscience, DeepEndFilm, en SPUN. De IMC Weekendschool kwam weer langs om een grote groep kinderen te introduceren aan regeneratieve landbouw en dankzij een grote donatie die we ontvingen na een inzamelactie van het Vierde Kamp, kunnen we nog meerdere lesdagen voor de kinderen

KlingKlangKlong op bezoek voor 'Singing Soil'

dr. masharu op bezoek voor 'Compost as Superfood'

Leerplek

- ✓ Het begeleiden van 2 leerlingboeren bij het schrijven van hun bedrijfsplan

Leerlingboeren Daan Houwers en Kirsten Wielaard staan na hun jaar bij Boerderij Bodemzicht beiden aan de start van hun eigen regeneratieve boerderij met een goed bedrijfsplan. We leerden Kirsten kennen toen zij naar Tokio fietste om geld op te halen voor Stichting Bodemzicht. Later volgde zij, samen met haar partner Dirk Uittenboogaard, onze 10-daagse cursus 'How to start a regenerative farm?'. In 2023 keerde zij terug naar Bodemzicht in wederom een nieuwe vorm; als leerlingboer. In een jaar zagen we haar floreren in de tuin, en haar liefde voor de details werd al snel ontdekt. Daan leerden we kennen toen hij eind 2022 onze cursus volgde. Dankzij Daan kunnen we zeggen dat we een heel jaar lang met een echte Achterhoekse boer op onze boerderij hebben kunnen samenwerken. We mochten dagelijks genieten van Daan's liefde voor bomen en vogels en van zijn tomeloze enthousiasme en openheid.

In 2023 zijn we met ons leerlingboertraject een nieuwe richting ingeslagen. We hebben de focus gelegd op boeren die reeds praktijkervaring op hadden gedaan en al enige vorm van een bedrijfsplan op papier hadden staan. Zo hebben wij twee leerlingboeren onder onze hoede genomen die nu elk direct klaar zijn om hun eigen regeneratieve boerderij te starten. We hebben hen met intensieve feedbacksessies ondersteund in het schrijven van hun bedrijfsplan, in storytelling, in contact met media en financiers, in het opzetten van een boekhouding voor hun eigen boerderij en het vormgeven van hun eigen saleskanalen.

We kunnen we met trots zeggen dat Kirsten direct is geland in Drenthe, waar ze samen met Dirk een landschap vol overvloed gaat telen. Daan was heel 2023 druk in de weer om een eigen plek in zijn vertrouwde Achterhoek te kweken. Eind 2023 zat hij in de eindsprint om te kunnen landen op een plek die hem op het lijf geschreven is – namelijk op 't Gagel in Lochem! Hier is hij, na het ongeplande vertrek van Boerderij Bodemzicht van Landgoed Grootstal, samen met Roos Burger en onze eigen Anne en Ricardo hoofdboer van de Lenteland boerderij geworden.

Leerplek

✓ Het lanceren van de Regeneratieve School en aanbieden cursussen van 10 regeneratieve boeren

Bij de eerste bijeenkomst van het jaar werden deadlines afgesproken voor het aanleveren van leertrajecten die op het platform vertoond konden worden, en werd de 'soft launch' van het platform besproken. Op Earth Day 2023 was het zover: het online platform van de Regeneratieve School werd gelanceerd met de uitnodiging aan bijwonende boeren om ons te benaderen indien zij zichzelf thuis zien binnen dit netwerk van regeneratieve boeren-kennisdeling. We breiden uit tot een netwerk van 9 leerplekken die online staan, en achter de schermen werken we met een totaal van 13 leerplekken door aan het doorontwikkelen van het leernetwerk. Aan het einde van het jaar zijn de pijlers besproken waar nog aan gewerkt dient te worden: organisatiestructuur, financiën, en de doorontwikkeling van de leerprogramma's.

Onder begeleiding van Sanne Kruijt, mede-vormgever van het leernetwerk van Regeneration Academy, werken we aan het opbouwen van een structuur voor een zelfsturende organisatie. Decade of Action denkt mee over financiering en de boeren staan aan het roer bij het doorontwikkelen van de leerprogramma's op de grond. Het kernteam van de Regeneratieve School bestaat momenteel uit Anne van Leeuwen en Helen Weeres (Boerderij & Stichting Bodemzicht), Jaap Fris (Lenteland boerderij Erve Kiekebos), Loet Paulussen (Lenteland), Eliëtte van Dam (Schevichoven) en Sander Leroy (De Buitenbrigade). Het boeren netwerk bestaat aanvullend uit: KipEigen, Klompe Landbouw, De Ommuurde Tuin, MetNatuurMee, In Goede Aarde, Boerderij de Eenzaamheid en Tuinderij het Lichtveen.

✓ Het lanceren en doorontwikkelen van een digitale cursus voor geïnteresseerden in regeneratieve (agri)cultuur met Food Hub

De digitale cursus 'Introductie in Regeneratieve Landbouw' die we vorig jaar in samenwerking met Food Hub maakten, werd door meer dan 200 studenten gevolgd. We ontwikkelden promotieplannen en ontwikkelden laagdrempelige vormen van community-building en kruisbestuiving.

Daarnaast werd onze cursus 'How to start a regenerative farm?' door meer dan 30 mensen gevolgd en onze cursus 'No-Dig Market Gardening' werd door meer dan 20 mensen gevolgd. Voor de cursisten van 'How to start a regenerative farm?' van 2021 - 2023 hebben we dit jaar wederom een reünie georganiseerd om iedereen samen te brengen en kruisbestuiving te faciliteren.

Leerplek

☑ Het lanceren van een vorm van subsidiëring voor ons cursusgeld

Een van de doelstellingen van Stichting Bodemzicht is het opleiden van zo veel mogelijk regeneratieve boeren in een op maat gemaakt opleidingstraject alsook om deze boeren, waar mogelijk, te steunen in hun opstartfase. Via haar leerplek biedt Stichting Bodemzicht (aspirant) boeren de mogelijkheid de nodige kennis en ervaring op te doen voor het starten van hun eigen regeneratieve boerderij. Hierbij zien wij een combinatie van de cursus 'How to start a regenerative farm' en ons 'Leerlingboer traject' als een stevige basis voor het starten van een nieuw boerenbedrijf.

Om de doelstellingen op inclusieve wijze te kunnen behalen, streeft Stichting Bodemzicht naar een zo toegankelijk mogelijk tarief voor de scholingsmogelijkheden die wij bieden. Met deze reden lanceerden we in 2023 de mogelijkheid om te solliciteren op een reductie van het cursusgeld voor onze cursus 'How to start a regenerative farm?'

Netwerk

- ✓ Bereik van 1000 bezoekers, 100 cursisten, 500 mensen via bijeenkomsten buiten Bodemzicht en 2.000.000 via media
- ✓ Het lanceren en doorontwikkelen van een digitale cursus voor geïnteresseerden in regeneratieve (agri)cultuur met Food Hub

De digitale cursus 'Introductie in Regeneratieve Landbouw' die we vorig jaar in samenwerking met Food Hub maakten, werd door meer dan 200 studenten gevolgd. We ontwikkelden promotieplannen en ontwikkelden laagdrempelige vormen van community-building en kruisbestuiving. Daarnaast werd onze cursus 'How to start a regenerative farm?' door meer dan 30 mensen gevolgd en onze cursus 'No-Dig Market Gardening' werd door meer dan 20 mensen gevolgd. Voor de cursisten van 'How to start a regenerative farm?' van 2021 - 2023 hebben we dit jaar wederom een reünie georganiseerd om iedereen samen te brengen en kruisbestuiving te faciliteren.

In 2023 werden Boerderij & Stichting Bodemzicht in meer dan 40 media-uitingen besproken en benoemd. Na een jaar in de spotlights van de media in 2022, werd in 2023 bij vraag om interviews nauwkeurig geselecteerd welke mediakanalen een toevoeging zouden zijn aan de reeds bereikte doelgroepen, of een gepaste investering waren voor ons bredere, reeds gevestigde netwerk van partners. Met alle media-uitingen bereikten we

Cursus 'No-Dig Market Gardening' op Boerderij Bodemzicht

Vaste partner MaatschapWij (0.5 miljoen unieke lezers per jaar). schreef in maar liefst vier verschillende artikelen over Boerderij & Stichting Bodemzicht. Ambtelijk platform De Groene Metropool Regio Arnhem-Nijmegen kwam langs op de boerderij om, in het verlengde van hun rapport 'vervlochten Regio' te verkennen hoe er in de regio reeds gebouwd wordt voor het realiseren van een groen-blauw raamwerk in Gelderland. Ook verschenen we in een 8-pagina's tellende reportage in Buitenleven Magazine (ruim 570.000 lezers) en nam IVN Natuureducatie (ruim 30.000 leden) ons mee in een artikel in haar blad. Op het platform van Duurzaam Ondernemen (730.000 unieke bezoekers per jaar) verschenen we meermaals in het afgelopen jaar en Het Kan Wel (1.8 miljoen bezoekers per jaar).

Als kers op de taart verschenen we samen met talloze andere mooie initiatieven in de publicatie 'Voorlevers van de nieuwe samenleving', een overzicht dat laat zien hoeveel mensen, bedrijven en organisaties bezig zijn een nieuwe regeneratieve samenleving te bouwen in Nederland, welke werd samengesteld door Jelleke van Nooy. In 2024 wordt het boek breed ingezet om de transitie naar een ecologische, inclusieve samenleving te laten ontvouwen door te laten zien hoe een duurzame samenleving in Nederland en Vlaanderen er uitziet. Verschillende partnerorganisaties in de Welvaart Welzijn Welbevinden-beweging (zoals de Regeneratie-Coöperatie en de Plekmakers) willen het boek inzetten als onderdeel van workshops en cursussen die bewustwording stimuleren, op scholen, in bedrijven, in politiek en in beleid.

Netwerk

Een hoogtepunt in 2023 was onze deelname aan de serie 'Farmers' Philosophy', onderdeel van de podcast Investing in Regenerative Agriculture van Koen van Seijnen (bereik: meer dan 700.000 streams, #158 op de Nederlandse podcast charts. Alleen de aflevering met beeld op YouTube werd a meer dan 1.600 keer bekeken).

Netwerk

Ook namen we dit jaar deel aan een panel over mens-natuurrelaties en helend ritueel met inheemse rechten activisten en educatoren Chautiuleo Tranamil en Leander Vermaning met een gemeenschap van Nijmegenaren bij het Duurzaamheidscafé. We waren wederom deel van Earth Day en droegen bij aan de regeneratieve summit 'The Real Thing', beide evenementen opgezet door Decade of Action voor We Are The Re-Generation. Op de jaarlijkse We Are The Re-Generation bijeenkomst Earth Day lanceerden we zelfs het online platform van de Regeneratieve School. Ook droegen we bij aan een eerste pilot voor het vormgeven van een Participatory Guarantee System voor regeneratieve boeren.

Dit jaar zat Anne van Leeuwen wederom met Kees Klomp bij NEMO, dit maal in het kader van de tentoonstelling 'Energy Junkies', ook waren we deel van het Basteicafé dat werd georganiseerd in het kader van de expositie 'De Bastei Buurtsuper'. Onze secretaris Bonnie Chopard nam deel aan het programma voor 'LutkeMEER' in Pakhuis de Zwijger, waar zij vanuit haar expertise als biobased, regeneratieve landbouwarchitect en bestuurslid bij Stichting Bodemzicht zich inzet voor Voedselpark Amsterdam. Helen Weeres droeg bij aan het Low Food Symposium in het Rijksmuseum met diens poëzie geïnspireerd door regeneratieve landbouw.

Met Rosa Boone (PhD kandidaat binnen het Bodemleven programma) namen we deel aan het National Center for Soil Ecology Kick-off Symposium, waar een brede gemeenschap aan bodemwetenschappers bijeenkwam om na te denken over de toekomst van hun onderzoek, onderlinge kruisbestuiving en verantwoordelijkheden binnen de wetenschapswereld.

Ook organiseerden we weer een Open Dag van de Kop van Malden en droegen we bij aan het programma voor delandgoed bezoekers van de Open Monumentendagen met voordracht van regeneratieve poëzie en rondleidingen op de grond.

Duurzaamheidscafé 'Diep Weten: over de cruciale kennis van Inheemse gemeenschappen' in de LUX

Low Food Symposium in het Rijksmuseum

✔ Een bijdrage leveren aan het verder uitwerken van het Europees regeneratief boeren netwerk

We namen deel aan de founding conference voor de European Alliance for Regenerative Agriculture (EARA), gefaciliteerd wordt door Climate Farmers Europe. EARA is een grassroots-organisatie die is opgericht door baanbrekende regeneratieve boeren in heel Europa als middel om zowel de solidariteit en gemeenschap onder Europese regeneratieve boeren te vergroten, alsook om een politieke belangenbehartigingsorganisatie te vormen waarin de boer centraal staat.

Netwerk

Foto: Nina Reichmann, de eerste EARA bijeenkomst

2023

We nemen je graag mee in een aantal mijlpalen die we in 2023 behaalden

in vogelvlucht

Bezoek(ers)

We hebben dit jaar meer dan 800 mensen rondgeleid op publieke en privé rondleidingen en prachtige evenementen ge(-c0)-host.

Maar liefst 125 mensen meldden zich aan voor meewerkdagen in het najaar, om fysiek bij te dragen en inspiratie uit te wisselen.

Op Boerderij Bodemzicht ontvingen o.a. bezoek van United Designers en hun cliënten, Wakuli Koffie, de Reinwardt Academie, Radboud Summer School, de Master Philosophy, Politics and Society aan de Radboud, en PUUR Permacultuur kwam met een grote groep cursisten langs voor een lesdag op onze boerderij. De Master Agroforestry van de Bangor University kwam langs voor een verkenning van onze boerderij en holistisch management en de Horeca Academy bezocht ons met een nieuwe lichterij chefs om te leren over regeneratie en samen na te denken over toekomstbestendige menu's. Borderland Residencies kwam kennismaken en inspiratie oogsten met een rondleiding en een introductie van het Bodemleven programma dat we vormgeven in samenwerking met Platform DIS. De publieke evenementen die we vormgaven in samenwerking met Platform DIS werden volgeboekt en bezoekers keerden terug naar huis met een nieuwe kijk op het leven om hen heen.

Het Zoönomisch Instituut organiseerde met ons een trainingsdag voor hun Sprekers van de Levenden. Decade of Action organiseerde een Crazy Ones diner met dagprogramma op Boerderij Bodemzicht en eten van de boerderij. Stichting DOEN bezocht ons voor een teamdag met rondleiding en een fysieke bijdrage aan het werk op de boerderij. Waterschap Aa en Maas kwam ook langs voor een rondleiding en sessie rondom regeneratief water- en landschapsbeheer en ook de Rabobank kwam langs naar aanleiding van Anne's reactie op het winnen van de Springtij prijs. Ook de directeur van Meststoffen Nederland kwam naar een van onze rondleidingen om meer te leren over regeneratie op Bodemzicht.

Horeca Academy bezoek aan Boerderij Bodemzicht

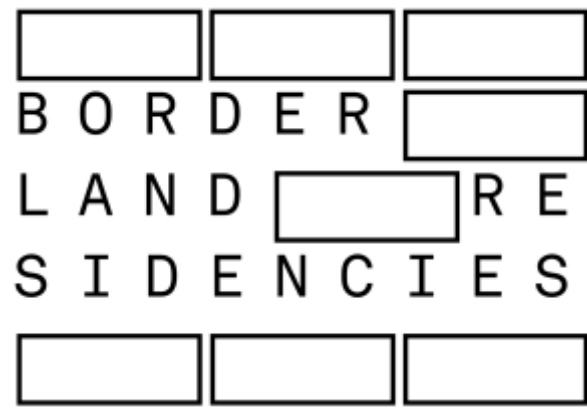

Stichting DOEN op bezoek op Boerderij Bodemzicht

'Crazy Ones' diner met Decade of Action op Boerderij Bodemzicht

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

ArtEZ

Het Nieuwe Instituut

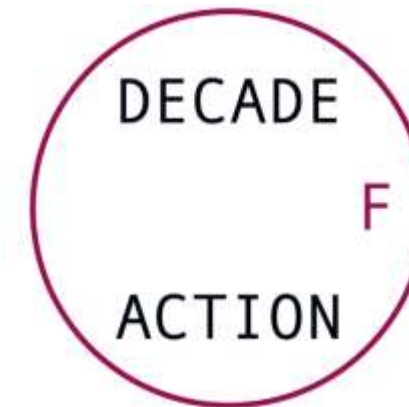
DIS

& MaatschapWij

WE ARE THE GENERATION

Bedankt voor het langskomen op onze plek!

BASIC THEORY

FINE FERMENTED FOODS

Radboud Universiteit

Bedankt voor het langskomen op onze plek!

FRANCO JAMES

Jazztronomy
by Max, Lucas & Daan

DE
NIEUWE
WINKEL
WINKEL
WINKEL
WINKEL
WINKEL

BUITENLEVEN
tuinieren met ♥ voor natuur

LOS · ruimte maak je samen

PUUR
permacultuur

Stadsschouwburg
Nijmegen
Concertgebouw
De Vereeniging

whole
brands

FLORES

Facebook

We hebben in 2023 meer dan **113.000** mensen bereikt via Facebook en ons profiel werd meer dan **7.700** keer bezocht en we kregen ook meer dan **7.700** 'likes' op onze posts. Ons volgersaantal liep op naar **2.300**.

De bezoeken aan onze website namen met 90% toe vergeleken met vorig jaar. Onze website werd bezocht door meer dan 18.000 mensen. De meeste bezoekers kwamen uit Nederland, België, Duitsland en Spanje.

Website

Instagram

Ons profiel werd bijna **730.000** keer bezocht. Ook ontvingen we meer dan **15.500** reacties op onze posts. We hebben nu meer dan **7.000** volgers. Dit jaar nam het aantal websitebezoeken dat via LinkedIn binnenkwam toe met **40%**

In 2023 breidde onze Instagram gemeenschap zich uit met **1428** nieuwe volgers. Daarmee kwamen we uit op meer dan **5.500** volgers. Onze pagina werd meer dan **10.000** keer bezocht en we bereikten meer dan **270.000** mensen. Dit jaar nam het aantal websitebezoeken dat via Instagram binnenkwam toe met **22%**

LinkedIn

Onze online gemeenschap

Reacties van onze Bodemvrienden

Kwaliteit van de gewassen in het pakket

Variëteit van de gewassen in het pakket

Prijs-kwaliteit verhouding van het pakket

Boerderij Bodemzicht kwam in 2023 uit op 4.3 sterren gemiddeld van de 5

Levering of afhaalervaring

“Dank helden voor jullie harde werk! ZO GENOTEN!”

Portiegrootte in het pakket

Gemeenschapsdagen & wekelijkse nieuwsbrief

Grondgebonden partners

Dit jaar werkten we wederom zo veel mogelijk samen met lokale ondernemers om een sterke korte keten te realiseren en zo veel mogelijk bij te dragen aan de lokale economie. Zo werken we samen met Nijmeegs Jazz cooking trio genaamd Jazztronomy voor het Crazy Ones diner van Decade of Action. Ook was Owais Vega was wederom de vaste cateraar voor bijeenkomsten en events met Platform DIS. Waar nodig werden evenementen opgefleurd met bloemen van het Nijmeegs Bloemelandje, een van onze burens op Landgoed Grootstal. Ook ging dit jaar een samenwerking van start met de innovatieve, jonge ondernemer Daan Hoesbergen van restaurant Trafo in de nieuwe Vasim in Nijmegen.

We startten dit jaar ook met de eerste experimenten voor regeneratieve pasta met kruiden, bloemen en andere smaakmakende planten van Boerderij Bodemzicht in samenwerking met FOODMILLS. Bart van Beuzekom kwam samen met ons oogsten in de tuin en kwam met ons brainstormen over de nodige infrastructuur om écht regeneratieve, lokale pasta's te kunnen maken. Wat is er nodig voor de transitie van grote graanconsumptie naar meer notenconsumptie?

Doelen voor 2024

Eind 2023 maakten we een besluit dat impact heeft op de vorm waarin Stichting & Boerderij Bodemzicht zal voortbestaan. 2024 wordt een jaar vol afronding en verkenning – het verlaten van de ene plek impliceert een zoektocht naar een nieuwe. Begin 2024 werd duidelijk dat we een definitieve landingsplek hadden gevonden: Lentelandboerderij 't Gagel in Lochem. Deze nieuwe plek impliceert een nieuwe context waarin we bestaan en werken, waarbinnen wij het water zijn en de plek de vaas is. Het zal hierbij nog moeten blijken welke vorm Stichting Bodemzicht aan zal nemen. Deze zoektocht staat centraal in 2024.

Doelen voor 2024

1. Organisatie

- Een geschikte vorm vinden voor de stichting binnen de context van de nieuwe locatie voor Boerderij Bodemzicht
- Een geschikte rol vinden voor de Spreker van de Levenden binnen de nieuwe context van Boerderij & Stichting Bodemzicht

1. Demonstratieboerderij

- Het vinden van een nieuwe locatie voor Boerderij Bodemzicht

1. Onderzoek

- Het vormgeven van standaard meetpunten van bodemherstel voor de nieuwe locatie van Boerderij Bodemzicht

1. Leerplek

- Het herinrichten van de leerplek binnen de nieuwe context van Boerderij Bodemzicht
- Het uitwerken van een plan voor een residentie voor kunstenaars binnen de nieuwe context van Boerderij Bodemzicht
- Het uitwerken van een plan voor van een residentie voor chefs binnen de nieuwe context van Boerderij Bodemzicht

1. Netwerk

- Het bijdragen aan een plan voor een netwerk van residenties voor kunstenaars en wetenschappers op regeneratieve boerderijen
- Het bijdragen aan de landbouwtransitie in Europa met EARA

Speciale dank aan

Stichting De Roeper, Stichting Vivace, Iona Stichting en Stichting LifeTree Fund

Helen Weeres en Anne van Leeuwen voor het samenstellen van dit jaarverslag

Niels Scheurwater voor de prachtige foto's van Boerderij Bodemzicht

Onze gemeenschap die ons zo heeft geholpen en gesteund in dit uitdagende afgelopen jaar

En veel dank aan Landgoed Grootstal voor onze samenwerking

Klimaatboeren voor het leven